

Búcsú Bözödi Györgytől

Az embertől, a baráttól, a romániai magyar irodalom fájdalmasan szomorú sorsú alkotójától búcsúzunk.

Felfedezőnek, új utak, új csapások törőjének indult, iskolateremtő tudós-nak és új irányt jelölő írónak. Olyan tüneményesen, mint előtte Tamási Áron és utána Asztalos István. Nagy hit munkált benne már gyermekkorában: felérhet az égig érő hegyek tetejére, és repülhet.

De az idő, a sors kegyetlen volt hozzá. A legkegyetlenebb. Hideg, fagyasztó szembe-szeleket kapott újra meg újra, s azt kellett tapasztalnia ismételtén: havas úton, éjjeli ködben, jéggé fagyott folyók, dermedt téli hegyek között jár: csak a ló csengője hallatszik és a szán suhanása. Még sejteni sem lehet, mi van túl a ködön. Térdig, szívig süpped a hóba. Mint Ady Eltévedt lovasa, ő is megrendülten érezte gyakorta: eltévedtünk valahol, már nagyon régen, a mindenségben. Minden utat befűjt a hó. 'Szomorúan tapasztalta: szülőföldjén „... még nem volt az özvíz óta / új olajág, mely a békét hirdette volna”.

Ezt a sorsot, ezt a léthelyzetet írta a költő és novellista Bözödi György. Már 19 éves korától, ahogy a nyilvánosság elé lépett. Meglepően új volt a hangja: szabad versekben szólt, és a kietlen valóságot sohasem ékesítette fel szavakkal. Verseit szinte mindig a földről indítva lendítette a magasba; szimbolikus értelmet adva a köznapi tényeknek. Talán csak Tompa László, az „erdélyi árvaság” költője tudta így költészeté emelni az élet szürke színtereit. Bözödi György lírai hősei — pásztora és Mózsi bátyja — éppoly helytálló emberek, mint Tompa László lófűrösztői.

Novelláiban is azt a világot írta Bözödi György, amelynek érzéseit, hangulatait a versekben megszólaltatta. Nem a virágos tetők, nem a zengő erdők vonzották a tekintetét, hanem a nyomorúságos emberi sorsok, a hétkrajcáros szegénységnél is nagyobb mélységek. A novellákban is, akár a versekben, alakjaival együtt reménykedett és vérezett. Leginkább a tragikus sorsokra rezonált: „a fájdalmak sorstüze által kioltott” mécszekre, a némaságba dermedt életekre: a megaláztatott és elesettek seregére. Művészileg is kívánatosan újat jeleztek a novellák: a Móricz nevéhez fűződő realista és a Tamási Áron által teremtett légiesebb elbeszélés hozományának az ötvözését: a földi és égi ízek vegyülését. Akárcsak regénye, a *Nyugtalan pásztorok*.

S még a költő és epikus Bözödi Györgynél is ígéretesebben indult a tudós Bözödi György, a történész és szociográfus. Csak 22 éves volt, mikor a szombatosokról szóló írását, a *Zsidó istenek, székely emberek* című, máig érvényes tanulmányát megjelentette, s csak 25, mikor a két világháború közötti romániai magyar szociográfia legjelentősebb művét, a *Székely bánját* megírta. Eme művét máig a *Puszták népe*, a *Viharsarok*, a népi irodalom nagy szociográfiai műveinek szomszédságában méltathatja az irodalomtörténet. Szerzőjétől okkal remélték a korszerű erdélyi realizmus megteremtését, az erdélyi kisebbségi regény megírását. Szinte minden érzékeny író; a *Korunkat* szerkesztő Gaál Gábortól Móricz Zsigmondig, a magyar próza fejedelméig. Ezért is kérte az Erdély-nézőbe induló Móricz Bözödi Györgyöt: kísérje végig a Székelyföldön.

Bözödi György akkor még csak a huszonnyolcadik esztendejét járta. Már egy kis életmű volt mögötte. Móricz Zsigmond, Gaál Gábor figyelmes szerete-

tét érezhette, és a vele rokon gondolkodású fiatalok testvéri bizalmát. A megalkuló fiatal erdélyi írőcsoport lapjának, a Termésnek Szabédi László és Asztalos István és Kiss Jenő mellett ő is szerkesztője volt. A jövődő kapujában érezhette magát.

Még a második világháború befejezése után is lehetett — egy ideig — lélegzetnyi levegője. Először a kolozsvári 1848—1849-es Történelmi Emlékmúzeum szétszórt, megtiport anyagából varázsolt újra múzeumot, s megírta az 1848-as Erdély társadalmát. Aztán, aztán mind fagyasztóbb szelek jöttek. Volt, hogy teljesen kiszorították az irodalomból. Volt, hogy vidéken kellett bújdosnia. És volt — nem is egyszer —, hogy elvetemült ostobasággal börtönbe is csukták. Törték, repesztették: fűrészporrá akarták zúzni a szálfat. De Bözödi György nem adta meg magát. Ha másként nem lehetett, hát élt, csak kenyéren és vízen. Ha csak könyvelni lehetett, könyvelt, ha csak a fordítás adott menedéket, fordított. Fordított román klasszikusokat, és gyűjtött magyar népmeséket. Ha enyhült az idő: a székely múltat és a negyvennyolcas forradalmakat búvárolta, s Móricz Zsigmond emlékeit gyűjtötte össze bözödi házában. S verseket írt újra. És regénybe is kezdett; a megjelenés minden reménye nélkül. Csak 1968-ban, 55 esztendő korában jelent meg régi prózai írásaiból egy válogatás, s csak 1979-ben, 66 esztendő korában az első verseskötve: régi és új verseinek gyűjteménye.

Bözödi György még ezt a lehetetlen sorsot is győzte: a perifériára szorítottságtól, a kiúttalanság érzésétől gyötörten, a tüdő, a gyomor, a szív rendetlenkedése idején is dolgozott: írta tanulmányait és járta a levéltárakat. Még kopott, elvásott lábakkal is. Még a halál szomszédságában is. Magam is láttam: már-már madárnyira fogyva, már csak alig-alig csoszogva — már fájdalmas volt minden mozdulata —, de a Városház utcából, a kedves rokoniházból mindennap felvándorolt a várba, elsőként, várva az Országos Levéltár nyitását. S estig, a zárásig pihenés nélkül dolgozott. Élete utolsó éveiben — számos probléma között — Petőfi halálának kérdését akarta tisztázni. Ahhoz gyűjtötte az anyagot; még megüresedett cigarettásdobozainak írásra alkalmas felületeit is írásra felhasználva . . .

Nem tudom, hány kézirat és mennyi jegyzethalom maradt utána Marosvásárhelyen és Bözödön. És azt sem, mi lesz majd a sorsuk. Arra azonban magam is tanú vagyok, hogy Bözödi György élete utolsó napjaiban is hazakészülődött. Már csak írásban mondhattam neki vidámításra szánt apró dolgokat, erőltetett mosollyal, de ő komoran és sürgős dolgokról szolt, utolsó erejével préselve ziháló tüdejéből a szavakat. Akkor menjünk, akkor induljunk. Neki feltétlenül mennie kell. Tizenkettőkor megy a vonata. A központba, haza.

Hát a vonatod csakugyan elment! kedves Gyurka. Most már véglegesen. S távolodó zakatolásában egyik kedves énekedet hallom: A bözödi zölderdőben van egy fa, / Senki sem tudja, hogy mi terem rajta . . .

Sajnos, még mindig kevesen tudják, mit jelentettél Te a magyar írásnak. De a legnagyobbak tudták: Móricz Zsigmond, Kós Károly, Gaál Gábor, Szabédi László, Jékely Zoltán tudta; Kiss Jenő, Sütő András, Kányádi Sándor, Farkas Árpád tudja. Tudja szülőtte-földed népe is, amelynek Magyarországra szakadt emberei közül régi barátaid és ismeretlen tisztelőid itt állnak ravatalodnál. Tudják értő, nagy hírű orvosaid; akik igyekeztek az életnek megtartani. S tudják a legkülönb hazai fiatalok. Akiktől nemrég verseidet is hallot-

tam — kívülről mondták —, unitárius hittestvéreid adventi szeretetvacsoráján. Itt, Pesten, a Nagy Ignác utcában.

Akármennyire is meglöpött Téged, kedves Gyurka, az élet, ha nem is lehattél szálfá a rettenetes időben — meggyötörtségedben is fényes csillag, elnémitottságodban is kiáltó szó lettél. Kiáltó szó — a pusztában? Igen. De Te tudod legjobban — versben is megírtad —, kiáltó szó „nem hangzott el soha hiába”. Hamvaid is kiáltanak. Kiáltani fognak.

Búcsúzunk Tőled, kedves Gyurka.

Isten veled, pihenjél békével.

Végleg hazatérve, majd az erdélyi földben.

CZINE MIHÁLY

Szerkesztői asztal

Szerkesztőségünk postacíme megváltozott, a Csongrád Megyei Tanács székházába költöztünk. Új címünk: 6741 Szeged, Rákóczi tér 1. Telefonszámunk változatlan: (62) 12-670.

REGIO címmel negyedévenkénti kisebbségtudományi szemle indult, mely elsősorban csehszlovákiai magyar súlyponttal a kisebbségi kérdés, valamint a Közép-Európa-problematika vizsgálatára vállalkozik. A

januári szám szerzője — többek között — Kosáry Domokos, Konrád György, Hanák Péter, Bojtár Endre, Kiss Gy. Csaba és Turczel Lajos.

Közljük szerzőinkkel és olvasóinkkal, hogy az 1989-es évfolyam tartalommutatója (két füzetben) technikai okokból a januári helyett a februári számunkban található. Egyébként szerkesztőségünk is elküldi annak, aki erre igényt tart.